

Отже, на особистість Л. Кравчука вплинуло важке дитинство в умовах різних окупацій, навчання на економіста у Рівному та на викладача суспільних наук у Киві, а також робота у відділі пропаганди й агітації у ЦК КПУ. Проте саме «перелом у свідомості» комуніста Л. Кравчука відбувся під впливом шокуючої інформації про Голодомор в Україні 1932–1933 рр. Згодом підняття кар’єрними сходами зі зміненими цінностями дало змогу йому ухвалити доленосні рішення у новітній історії України (і на посаді Голови Верховної Ради, і на посаді Президента України), започаткувавши цим новий етап державотворення в умовах довгоочікуваної незалежності.

Джерела та література

1. Кравчук Л. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми. Київ: Століття, 2002. 392 с.
2. Рогуцький В. Президент, в якому «волиняка переміг комуняку»: невідоме про Леоніда Кравчука. *Волинь*. 23.05.2022. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/215555-prezydent-v-iakomu-volyniaka-peremih-komuniaku-nevidome-pro-leonida-kravchuka>
3. Смірнов Ю. «У Кравчука волиняка переміг комуняку». П’ять переломних етапів для першого президента. *Liga.Net*. 10.05.2022. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/articles/v-kravchuke-volnyaka-pobedil-kommunyaku-pyat-perelomnyh-etapov-dlya-pervogo-prezidenta>

Нікора Тетяна

Національний університет «Острозька академія»

РЕДЖЕП ТАЙІП ЕРДОГАН: ХАРИЗМАТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ СТАБІЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Ключові слова: Турецька Республіка, Реджеп Тайїп Ердоган, харизматичне лідерство, політичний режим, Партія Справедливості і Розвитку.

Keywords: The Republic of Türkiye, Recep Tayyip Erdogan, charismatic leadership, political regime, Justice and Development Party.

Внаслідок всенародних президентських виборів у Турецькій Республіці, які відбулися в серпні 2014 р., Президентом Туреччини було обрано Р. Т. Ердогана, який із 2003 р. займав посаду прем’єр-міністра країни. У 2018 р. Ердоган знову переміг на президентських виборах, отже, політичний режим Турецької Республіки протягом 9 років залишався незмінним. Так, травень 2023 р. стане знаковим в історії турецької політики, оскільки цього року відбудеться обрання нового Президента країни (14 травня) і святкування 100-ї річниці проголошення Турецької Республіки (29 жовтня). Ердоган вперше ризикує програти президентські вибори через об’єднання опозиційної коаліції, катастрофічні землетруси, економічну кризу тощо. Ці події зумовлюють актуальність дослідження особистості Реджепа Тайїпа Ердогана як лідера-харизматика.

Серед науковців, які займались вивченням та дослідженням питань, пов’язаних із політичним лідерством Ердогана, історією та політичним режимом Туреччини, варто зазначити С. Гумуску [2], Б. Есен [2], С. Чагаптай [1], І. Горенер [3], А. Уджал [3], М. Сенгюн [3]. Вчені досліджують вплив політичного лідерства Р. Т. Ердогана на політичний режим Туреччини та інші складники його успішного президентства. Так, у працях науковців прослідковується ідея, що напрям

розвитку політичного режиму Туреччини за керівництва Ердогана призвів до поступового, проте радикального перегляду основних принципів, на яких ґрунтується турецька політика.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей політичного лідерства Р. Т. Ердогана як лідера-харизматика та його впливу на стійкість політичного режиму Туреччини. Об'єктом дослідження є політичне лідерство Р. Т. Ердогана. Предметом дослідження є залежність стійкості політичного режиму Турецької Республіки від харизматичного лідерства Р. Т. Ердогана.

Харизматична особистість на чолі країни – характерне явище для Туреччини. В османський період країну очолювали султани – халіфи усіх мусульман, які втілювали світську і духовну владу. Після національної революції державу очолив лідер-харизматик Мустафа Кемаль, якому Великі Національні Збори присвоїли почесне прізвище «Ататюрк» – батько тюрків. Протягом довгого часу нікому не вдавалося знову завоювати довіру громадян, але на політичній арені з'явився харизматичний політик, очільник Партії справедливості і розвитку (ПСР), Реджеп Тайїп Ердоган.

Політичний режим Туреччини є авторитарним, тому що державна влада безпосередньо зосереджена в руках правлячої еліти на чолі з Президентом. Ердоган, як авторитарний правитель, використовує безліч дієвих механізмів, аби утриматись при владі. Розглянемо основні фактори, які посприяли турецькому Президенту очолювати країну тривалий час та проводити авторитарну політику, зокрема за допомогою харизматичного лідерства.

По-перше, харизматичне лідерство та культ особистості в Туреччині – корінь історично сформоване явище. Це є результатом довгої історії турецького народу в імперській системі, а після Мустафи Кемалю Ататюрка турецький народ завжди в пошуках «батька» [3, 357–381]. Неможливо описати феномен харизматичного лідерства Ердогана, звертаючи увагу лише на його лідерські якості. Харизма турецького Президента включає сімейне та релігійне виховання, освіту, особисті риси характеру, політичні погляди. Харизматичне лідерство Ердогана є синтезом його раціонального мислення та політичного досвіду.

У лідеро-центричній політиці Туреччини, де домінує консервативне суспільство, релігія є дуже важливим чинником стабільності влади. Ердоган – також консервативний і релігійний політичний актор. Він планує стати лідером не лише серед турків, а й поміж громадян інших мусульманських країн, що є, зі свого боку, неоосманізмом. Ердоган є харизматичним лідером, має велику прихильність серед населення, і з кожним голосуванням отримує все вищу підтримку від електорату, проте це не єдині складники його успішного президентства. Клієнтізм, конституційний референдум 2017 року, внутрішня легітимність – усе це веде до стабільності авторитарного політичного режиму Ердогана, або «ердоганізму».

По-друге, 16 квітня 2017 р. відбувся конституційний референдум, внаслідок якого Турецька республіка з парламентської перетворилась на президентську. Президент Реджеп Тайїп Ердоган, ініціатор цієї реформи, згрупував у своїх руках виконавчу, законодавчу інстанції, до того ж став практично невідзвітним парламенту, отримав можливість залишатися при владі довше, і відповідно укріпив стійкість свого політичного режиму [1, 125].

По-третє, Ердоган вибудував специфічні моделі, за допомогою яких він і його Партія справедливості та розвитку довгий час перебувають при владі.

Клієнтелізм, який є дієвим механізмом укріплення влади та здійснення політичних цілей, є вагомим фактором, що допомагає Ердогану триматися в кріслі Президента. Співпраця великого бізнесу та Президента – це зв'язок, що існує з метою фінансування різних потреб, фондів, політпроектів Президента та його партії, а бізнес, зі свого боку, отримує державні контракти, важливі тендери, і зазвичай політичний протекторат від конкурентів. Президент та ПСР мають перевагу на виборах, бо є підтримка бізнес-класу, і відповідно голоси, відбувається перерахування коштів у передвиборчі фонди Ердогана та ПСР, медіа-магнати надають свою допомогу під час політичної агітації тощо. Так Ердоган укріплюється на посаді Президента і зміцнює свій режим [2, 1581–1606].

Стабільність системи та політичного режиму залежить від сутнісної організації державної влади, а в умовах авторитарної країни – Турецької Республіки – це метод персоніфікації політики й тиску на суспільство в політичному плані. Стабільність політичного режиму понад усе можлива, якщо політичні інституції здатні реагувати на потреби громадян. Ця особливість породжує «специфічну підтримку» режиму і його ключових керівників. Проте чим більше розрив між правлячою владою і громадянами, а значить вагомим є вплив якоїсь зі сторін, тим вірогідніше спричинення політичної кризи, ймовірність зловживання владою лідерами держапарату.

Реджеп Тайїп Ердоган як лідер-харизматик, досвідчений політик та новий національний герой Туреччини використовує низку інструментів для досягнення своїх політичних цілей і стабільності політичного режиму. Ердоганізм доволі міцно закріпився у Туреччині завдяки харизматичному лідеру, проте чи буде він стабільним і надалі, покажуть результати голосування на президентських виборах 14 травня 2023 р.

Джерела та література

1. Cagaptay S. The New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey. *The International Spectator. Italian Journal of International Affairs*. 2018. Volume 53. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03932729.2018.1503857>
2. Esen B., Gumuscu S. Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*. 2016. P. 1581–1606. URL: https://www.researchgate.net/publication/295395636_Rising_competitive_authoritarianism_in_Turkey
3. Görener I., Şengün M., Ucal A. The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdogan: Implications for Turkish Foreign Policy. *Routledge Journals Taylor Francis*. 2011. P. 357–381. URL: <http://academicrepository.khas.edu.tr/handle/20.500.12469/1006>